

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет економіки та менеджменту

*Кафедра економіки,
підприємництва та туризму*

Кваліфікаційна робота на правах рукопису

Хмельницька Анна-Марія Русланівна

УДК 379.85(477.42)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**УДОСКОНАЛЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИСТИЧНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ФАКТОР
РОЗВИТКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ**

242 «Туризм»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А-М. Р. Хмельницька

Керівник роботи

к. б. н., доцент
Чернишова Таїсія Миколаївна

Житомир – 2024

Висновок кафедри економіки, підприємництва та туризму

за результатами попереднього захисту: _____

Протокол засідання кафедри економіки, підприємництва та

туризму _____

№ ____ від « ____ » _____ 2024р.

Завідувач кафедри**Економіки, підприємництва та туризму**

д.е.н. професор _____

Валінкевич Н.В.

« ____ » _____ 2024р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Хмельницька Анна-Марія Русланівна захистила

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК _____

Мутасова С.А.

АНОТАЦІЯ

Хмельницька А-М. Р. Удосконалення історико-культурного туристичного потенціалу Житомирської області як фактор розвитку сталого туризму – **Кваліфікаційна робота на правах рукопису.**

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 242 – «Туризм». – Поліський національний університет, Житомир, 2024.

Розглянуто процес удосконалення і інтеграція історико-культурних ресурсів для розвитку сталого туризму в Житомирській області. Визначено, що історико-культурна спадщини становить одну з ключових напрямків туристичного потенціалу міст та інших населених пунктів. Досліджено аналіз наявних туристичних ресурсів у Житомирській області та особливості впливу розвитку історико-культурних заходів на розвиток всього туризму області та економічний потенціал регіону.

На основі систематизації наукових досліджень було розроблено та запропоновано авторський тур Житомирською областю.

Ключові слова: культурно-пізнавальний туризм, туристичні ресурси, сталий розвиток, культурна спадщини, Житомирська область.

ABSTRACT

Khmelnitska A-M. R. Improving the historical and cultural tourism potential of the Zhytomyr region as a factor in the development of sustainable tourism - Qualification work on manuscript rights.

Qualification work for obtaining a bachelor's degree in specialty 242 - "Tourism". – Polissia National University, Zhytomyr, 2024.

The process of improvement and integration of historical and cultural resources for the development of sustainable tourism in the Zhytomyr region is considered. It was determined that the historical and cultural heritage is one of the key directions of the tourist potential of cities and other settlements. The analysis of available tourist resources in the Zhytomyr region and the specifics of the influence of the development of historical and cultural activities on the development of the entire tourism of the region and the economic potential of the region were studied.

Based on the systematization of scientific research, an author's tour of the Zhytomyr region was developed and offered.

Keywords: historical and cultural tourism, tourist resources, sustainable development, cultural heritage, Zhytomyr region.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	8
1.1. Поняття, сутність та зміст культурно-пізнавального туризму	8
1.2. Характеристика культурно-пізнавального туризму у соціально-економічному розвитку території	11
Висновок до розділу 1.....	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ	16
2.1 Статистичний аналіз історико-культурних ресурсів Житомирської області.....	16
2.2. Аналіз найпопулярніших туристичних магнітів Житомирської області	20
Висновок до розділу 2.....	23
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ.....	25
3.1. Аналіз стану культурно-пізнавального туризму у межах Житомирської області.....	25
3.2. Інтеграція історико-культурних ресурсів в інші сфери туристичної індустрії	28
3.3 Розробка авторського туру «Подорож маєтками Терещенків»	31
Висновок до розділу 3.....	36
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	40
ДОДАТКИ	43

ВСТУП

Розвиток туризму відіграє важливу роль у економіці України, оскільки він не лише приносить дохід від туристичних послуг та інфраструктури, але й стимулює розвиток багатьох галузей. Важливою аспектом є його вплив на культурну та соціальну сфери: туризм сприяє культурній взаємодії, розумінню та міжнародним відносинам, а також сприяє збереженню культурної та природної спадщини. Заохоченням розвитку туризму також є збільшення інвестицій у регіональний розвиток, інфраструктуру та підвищення рівня життя місцевих жителів. Таким чином, розвиток туризму сприяє сталому економічному зростанню та соціальному просуванню.

Актуальність теми. Важливість культурного туризму у сучасному світі важко переоцінити, оскільки він впливає на всі аспекти життя суспільства, включаючи культуру, економіку та соціальні відносини. Сьогодні саме культура та спадщина визначають уявлення світової спільноти про країну, її привабливість не лише для туристів, а й для бізнесу та соціальних відносин. Успішне визнання країни в сучасному світі можливе завдяки її внеску у світову культуру, науку та економіку, що є необхідною складовою загальної культури та сприяє розвитку цивілізованих відносин між націями, країнами та людьми.

Мета. Мета роботи полягає у вивченні історико-культурної спадщини Житомирської області як фактор розвитку сталого туризму. Це включає аналіз наявних ресурсів, їх естетичної привабливості та можливостей для організації екскурсій та відпочинку різних соціальних груп. Крім того, робота спрямована на популяризацію області через розширення її присутності в інформаційному просторі.

Відповідно до мети поставлено наступні завдання:

- визначити основні теоретичні аспекти поняття «історико-культурного туризм»;
- розглянути класифікаційні особливості історико-культурних пам'яток;

–проаналізувати туристичний потенціал та охарактеризувати історико-культурні ресурси як чинник розвитку сталого туризму у Житомирській області;

–визначити проблеми та перспективи розвитку історико-культурного туризму у Житомирській області;

–виявити фактори, котрі обмежують використання культурних і туристичних ресурсів у повній мірі та оцінити можливі шляхи покращення ситуації;

– провести SWOT-аналіз стану розвитку культурно-пізнавального туризму у межах Житомирської області;

– розробити механізми інтеграції історико-культурних ресурсів в інші сфери туристичної індустрії.

Об’єктом дослідження є розвиток туристично-рекреаційного потенціалу Житомирщини як фактору сталого туризму.

Предмет дослідження є теоретичні та практичні аспекти сучасного стану історико-культурних дестинацій та реалізації перспектив розвитку сталого туризму Житомирської області.

Методи дослідження. У роботі використовуються наступні методи дослідження: методи пізнання (описовий, аналітичний), метод узагальнення і критичного аналізу літератури згідно теми дослідження, методи кількісного аналізу показників (спостереження, порівняння, групування, структурування та узагальнення).

Інформаційна база дослідження: законодавчі та нормативно–правові акти, регулюючі поняття культурно-пізнавального туризму, а також класифікації та збереження культурної спадщини в Україні та регіонах; офіційні статистичні матеріали Державної служби статистики України; навчальні посібники; наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених; матеріали мережі Інтернет.

Апробація результатів роботи і публікації.

Результати досліджень були апробовані на таких конференціях:

1. Чернишова Т. М., Хмельницька А.-М. Організація співпраці для збереження культурних пам'яток. *Туризм: міжнародний досвід та національні пріоритети: матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференція (м. Житомир, 10-11 квітня 2024 р.).* Житомир: Поліський національний університет, 2024. С.130-134.

2. Хмельницька А.-М. Чернишова Т. М. Визначення туристичного потенціалу історико-культурних пам'яток. *Індустрія гостинності: стан, тенденції розвитку та перспективи галузі в умовах євроінтеграційних та військових викликів. II-ий Міжнародний науково-практичний форум, 17–19 квітня 2024 року.* Львів зб. матер. електрон. дан. Львів: «Камула», 2024. С. 226-229.

Практичне значення отриманих результатів полягає в узагальненні науково-теоретичних і розробці практичних положень щодо перспектив розвитку туризму на основі історико-культурного потенціалу на території Житомирської області України. На основі систематизації наукових досліджень було розроблено та запропоновано авторський тур Житомирською областю. Розроблений екскурсійний тур може бути включений до переліку туристичних послуг місцевих турагенцій.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновку і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 49 сторінок, 6 таблиць, 5 зображень, 1 діаграма, 5 додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

1.1. Поняття, сутність та зміст культурно-пізнавального туризму

При вивченні обраного виду туризму важливо розглянути термінологію. Термін " культурно-пізнавальний туризм" широко використовується, хоча в іноземних джерелах його часто замінюють на "культурний" або "пізнавальний". Серед дослідників існують різні точки зору на це поняття. Наприклад, деякі вважають, що "пізнавальний" туризм є підвидом "культурного", інші ж ототожнюють ці поняття [17]. Також культурний туризм може поділяються на декілька основних видів туризму, які в свою чергу включають в себе безліч чітко охарактеризованих підвидів (таблиця 1.1.).

Таблиця 1.1.

Види та підвиди культурного туризму

Види культурного туризму	Підвиди культурного туризму
Культурно-пізнавальний	культурно-антропологічний; культурно-етнічний; культурно-етнографічний; культурно-екологічний; культурно-релігійний.
Висококультурний туризм	туризм культурної спадщини; музейний туризм; літературний туризм; подієвий туризм (висока культура).
Освітній туризм	навчальні поїздки; тематичні подорожі; поїздка на семінар.
Універсальний культурний туризм	міський туризм; етнічний; туризм військових об'єктів; туризм промислово-технічних об'єктів; живий історичний туризм; культурний і природний туризм; паломницький туризм; регіональний туризм; книжковий туризм.

Джерело: складено автором на основі [4]

Культурно-пізнавальний туризм – це форма подорожі, спрямована на вивчення та осмислення культурних, історичних та мистецьких цінностей різних регіонів та країн. Він передбачає активну участь туриста у культурному житті місцевих спільнот, дослідження місцевої історії, традицій, мистецтва, архітектури та кулінарних особливостей. Основною метою культурно-пізнавального туризму є збагачення духовного світу туриста, розширення його світогляду та розуміння культурного різноманіття світу. Важливою характеристикою культурно-пізнавального туризму є акцент на освітній аспект подорожі.

Однією з ключових особливостей культурно-пізнавального туризму є активна взаємодія туриста з місцевими жителями та культурою. Туристи не лише відвідують пам'ятки історії та культури, але й спілкуються з місцевими мешканцями, вчаться їхнім традиціям, звичаям, мові та способу життя. Це дозволяє не лише отримати повніше уявлення про культурний контекст відвідуваного місця, а й сприяє міжкультурному обміну та взаєморозумінню. Згідно Л. Божко, культурно-пізнавальному туризму, як явищу, характерні організаційно-сутнісні особливості, які представлено на рис.1.1.

Рис.1.1. Особливості реалізації культурно-пізнавального туризму як явища
Джерело: [4]

Також слід звернути увагу на визначення Мельниченка С., який розглядає культурно-пізнавальний туризм як тимчасове подорож осіб за межі їх звичайного місця проживання з метою відвідування культурних пам'яток, культурно-мистецьких заходів, історичних місць, музеїв, художніх галерей, театрів, концертних залів та інших об'єктів туристичного інтересу, які відображають історичну спадщину [5]. Історична спадщина - це сукупність матеріальних та нематеріальних об'єктів, які відображають культуру та історичну спадщину певної цивілізації, нації або регіону. Компоненти, що входять в матеріальну і нематеріальну історичну спадщину зображено на рис.1.2.

Рис. 1.2. Компонентна структура культурної спадщини

Джерело: [21]

Культурний туризм також поділяють на рівні, які відображають як місце цільової мотивації туризму, так і вигоди від відвідування культурних пам'яток і, побічно, глибину їх освоєння. При розвитку культурної частини туристичного продукту для туристів, які зацікавлені в культурному туризмі

на різних рівнях, важливо оцінити очікуваний та "можливий" рівень засвоєння культурної інформації, який відображається у обсязі та формі її подання.

1.2. Характеристика культурно-пізнавального туризму у соціально-економічному розвитку території

В сучасному світі культурно-пізнавальний туризм є одним із найпопулярніших видів туризму. Під час таких поїздок туристи отримують не лише точну та детальну інформацію про те, що їх цікавить в інших культурах, але й незабутні враження.

Розвиток культурно-пізнавального туризму став можливим завдяки різноманітності культур у всьому світі. Для розвитку такого туризму необхідні самобутня культура та традиції, наявність археологічних та архітектурних пам'яток, унікальних природних місць, музеїв, етнографічних об'єктів та розвинена соціокультурна інфраструктура. Привабливість країни для туристів залежить від кількості культурних та історичних об'єктів.

Культурно-пізнавальний туризм приймає безпосередню участь у стимулюванні туристичного потенціалу регіону, надаючи унікальність та привабливість її пропозиціям. Завдяки розмаїттю історичних пам'яток, архітектурних шедеврів, мистецьких колекцій та культурних подій, регіон стає привабливим для туристів. Культурно-пізнавальний туризм є ключовим фактором у розвитку інфраструктури, оскільки він стимулює інвестиції у розвиток інфраструктури, сприяє попиту на готельні та ресторани послуги, що стимулює будівництво нових готелів, ресторанів та інших об'єктів гостинності.

Розвиток культурно-пізнавальний туризму сприяє підвищенню доходів місцевого населення та створенні нових робочих місць. За рахунок зростання потоку туристів до регіону, з'являється попит на різноманітні товари та послуги, що призводить до розвитку малого та середнього бізнесу. Місцеві підприємства, такі як готелі, ресторани, магазини сувенірів, ремісничі

майстерні та туристичні агентства, отримують можливість розширювати свою діяльність та залучати нових клієнтів. Крім того, збільшення обсягів туристичного бізнесу сприяє створенню робочих місць. Культурно-пізнавальний туризм також сприяє розвитку сільських територій, оскільки він привертає увагу до місцевих культурних традицій, ремесел та кулінарії, що може стимулювати розвиток сільського господарства та розширення агро-туристичних проєктів.

Культурно-пізнавальний туризм відіграє критичну роль у підтриманні збереження культурної спадщини, оскільки він стимулює інтерес до історичних та культурних цінностей регіону. Завдяки збільшенню потоку туристів до об'єктів спадщини, з'являється додатковий фінансовий ресурс для їхнього збереження, реставрації та розвитку.

Крім того, культурно-пізнавальний туризм може виступати як інструмент для популяризації місцевої культури серед туристів та місцевого населення, спонукаючи до підтримки та захисту цінностей своєї спадщини. Також важливим аспектом є участь туристів у програмах волонтерства або фундаціях зі збереження культурної спадщини, де вони можуть долучитися до проєктів з охорони та відновлення історичних об'єктів. У цілому, культурно-пізнавальний туризм відіграє важливу роль у збереженні культурної спадщини, сприяючи її популяризації, фінансовій підтримці та залученню громадської уваги.

В Україні створена відповідна законодавча та нормативно-правова база, яка регулює роль держави, центральних органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, землекористувачів, а також юридичних та фізичних осіб незалежно від форми власності об'єктів та пам'яток культурної спадщини. В неї входять наступні закони:

1. Закон України "Про охорону культурної спадщини"[9] є ключовим правовим актом, спрямованим на збереження та захист культурної спадщини країни. Він визначає об'єкти культурної спадщини, такі як пам'ятки архітектури, мистецтва, археологічні знахідки та інші культурні

цінності, які підлягають охороні. Закон встановлює правила та процедури для ведення документації, інвентаризації, реставрації та відтворення об'єктів культурної спадщини. Таким чином, закон забезпечує належний захист і збереження культурної спадщини для майбутніх поколінь.

2. Закон України "Про Загальнодержавну програму збереження та використання об'єктів культурної спадщини"[24] визначає стратегічні цілі та завдання державної політики у сфері охорони та використання культурної спадщини. Ця програма спрямована на збереження, відтворення, захист та раціональне використання об'єктів культурної спадщини України. Закон встановлює механізми координації діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та інших зацікавлених сторін у реалізації програми. Він також передбачає механізми фінансування заходів зі збереження та використання культурної спадщини. Основні принципи програми включають розумне використання ресурсів, забезпечення доступності культурної спадщини для громадськості, узгодженість заходів з регіональними та місцевими стратегіями розвитку, а також заохочення залучення громадськості до збереження культурної спадщини.

3. Закон України "Про охорону археологічної спадщини"[8] створений з метою збереження та належного використання археологічних об'єктів, що є важливими джерелами інформації про історію та культуру України. Цей закон встановлює правила охорони, дослідження, реставрації та використання археологічних пам'яток. Він визначає процедури отримання дозволів на археологічні дослідження, включаючи вимоги до проведення екскавацій та збереження знайдених артефактів. Закон також регулює використання археологічних об'єктів для наукових, культурних та освітніх цілей, зокрема визначаючи порядок доступу до них для дослідників та громадськості. Посилаючись на цей закон, державні органи мають зобов'язання забезпечувати захист археологічних пам'яток від знищення, втрати чи неправомірного використання. Закон також передбачає

відповідальність за порушення його норм, у тому числі штрафи та інші санкції.

4. Закон України "Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації" [10] визначає перелік об'єктів культурної спадщини, які є надзвичайно важливими для національної культурної спадщини та не можуть бути передані у приватну власність. Цей закон встановлює правовий статус цих пам'яток та механізми їхнього збереження та охорони від неправомірних дій, таких як приватизація або незаконне використання. Пам'ятки культурної спадщини, що включені до переліку, можуть включати архітектурні пам'ятки, пам'ятки мистецтва, археологічні знахідки та інші цінні об'єкти. Закон передбачає механізми для збереження та реставрації цих пам'яток, а також встановлює відповідальність за порушення його норм. Порушення цього закону може мати серйозні наслідки, включаючи штрафи та інші санкції для осіб, які намагаються приватизувати або наносити шкоду пам'яткам культурної спадщини, що перебувають у переліку.

5. Закон України "Про основи містобудування"[7] встановлює загальні принципи та норми для розвитку та планування міст та сіл. Він визначає правила для створення комфортного та ефективного житлового середовища, враховуючи потреби громадян та збереження культурної спадщини.

Висновок до розділу 1

Проаналізувавши теоретичні аспекти розвитку культурно-пізнавального туризму в сучасних умовах сформовано наступні висновки:

1. Культурно-пізнавальний туризм - це форма подорожі, яка спрямована на вивчення та сприйняття культурних, історичних, архітектурних та інших цінностей конкретного регіону чи країни. Вона передбачає відвідування музеїв, пам'яток архітектури, історичних місць, фестивалів, а також знайомство з місцевими традиціями, кухнею та народною культурою..

Основною метою культурно-пізнавального туризму є збагачення духовного світу туриста, розширення його світогляду та розуміння культурного різноманіття світу.

2. Культурно-пізнавальний туризм відіграє важливу роль у розвитку туризму в регіоні, оскільки сприяє збереженню та просуванню культурної спадщини, залучає увагу до унікальних традицій, історії та мистецтва місцевого населення, стимулює економічний зріст через створення робочих місць та інвестиції у інфраструктуру.

3. Україна має відповідні законодавчі акти та нормативно-правові норми, які визначають роль держави, центральних органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, землекористувачів, а також юридичних та фізичних осіб, незалежно від форми власності об'єктів та пам'яток культурної спадщини.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Статистичний аналіз історико-культурних ресурсів Житомирської області.

На сьогоднішній день одним із дієвих способів знайомства, дослідження та збереження історико-культурної спадщини в регіоні є реалізація там культурно-пізнавального туризму. За даними статистики, представленими на рисунку 2.1. 36% опитаних громадян України надають перевагу екскурсійним турам. Також слід зазначити, що 10% опитаних обрали також тури вихідного дня, 9% обрали розважальні тури, 8% надають перевагу участі або відвідуванні культурних заходів і лише 2% туристів подорожують з метою паломництва.

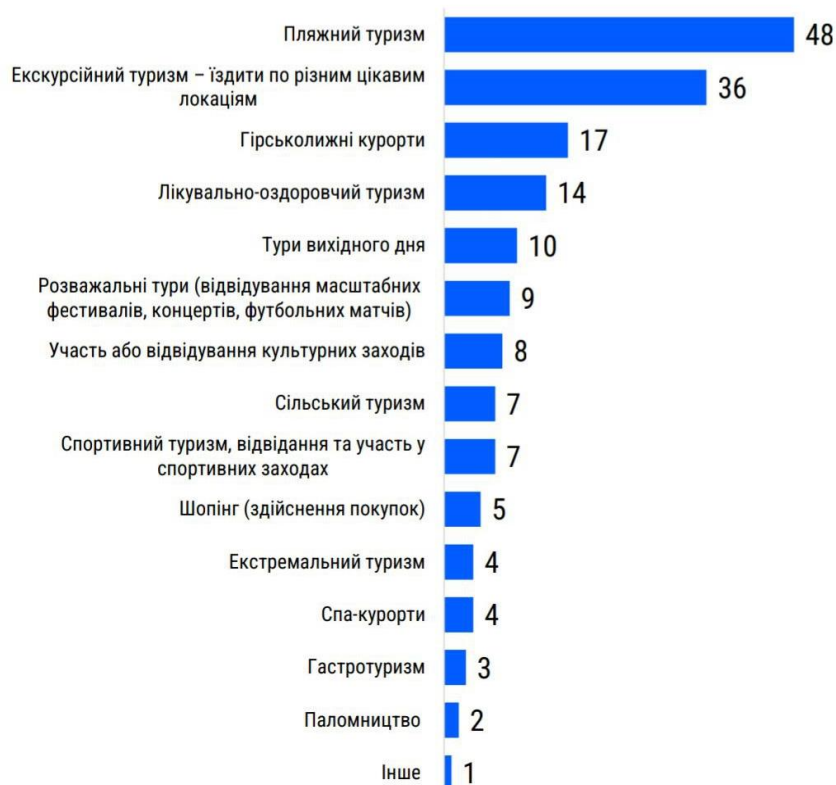
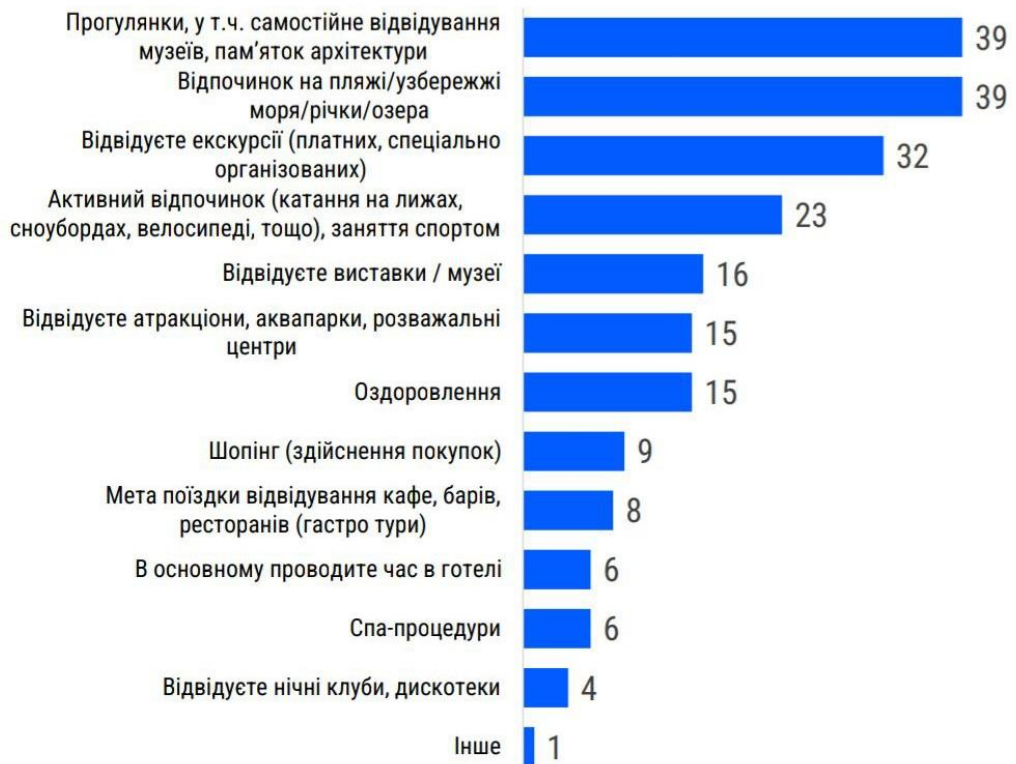

Рис. 2.1. Види відпочинку, яким надають перевагу туристи під час подорожі
Джерело: [11]

Також цікавими є результати статистики на рисунку 2.2. На даному зображенні зазначено, що 39% опитаних самотійно відвідують історико-

культурні пам'ятки, 32% відвідують різного роду екскурсії, 16% надають перевагу виключно музеям та різним виставкам.

Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді, тому сума всіх відповідей перевищує 100%

Рис 2.2. Способи проведення часу туристами під час подорожами Україною

Джерело: [11]

Україна має багатовікову історію та великий потенціал у культурно-пізнавальному туризмі. Її численні історико-культурні пам'ятки, архітектурні шедеври, музеї та фольклорні традиції приваблюють подорожуючих з усього світу. На державному реєстрі України перебуває 109 930 об'єктів культурної спадщини, перелік яких по видам і категоріям представлений в таблиці 2.1.

Житомирська область не вважається одним із найбільш привабливих та популярних туристичних регіонів України. Однак, саме культурно-пізнавальний туризм є одним із небагатьох векторів, який надає значний спектр можливостей для розвитку області в цілому, адже на території Житомирської області наявна значна кількість пам'яток, в тому числі археологічних, історичних та архітектури.

Таблиця 2.1.

Перелік пам'яток культурної спадщини на території України

Види та категорії культурних пам'яток	Кількість об'єктів
Загальна кількість об'єктів культурної спадщини становить	109 930
За видом археології	57 545
- За категорією національного значення	2 150
- За категорією місцевого значення	55 395
Загальна кількість пам'яток історії	30 128
- За категорією національного значення	182
- За категорією місцевого значення	29 946
Загальна кількість пам'яток архітектури та містобудування	15 773
- За категорією національного значення	2427
- За категорією місцевого значення	13 346
Загальна кількість пам'яток монументального мистецтва	1868
- За категорією національного значення	33
- За категорією місцевого значення	1835
Загальна кількість пам'яток садово-паркового мистецтва	179
- За категорією національного значення	9
- За категорією місцевого значення	170
Загальна кількість ландшафтних пам'яток	197
- За категорією національного значення	2
- За категорією місцевого значення	195
Загальна кількість пам'яток науки і техніки взято під охорону	108
- За категорією національного значення	14
- За категорією місцевого значення	94

Джерело: складено автором [26]

В області на державному обліку перебувають 3477 пам'яток культурної спадщини, точна кількість яких зображена в таблиці 2.2. Серед них є 80 пам'яток культурної спадщини національного значення, перелік яких представлений в додатку А.

Таблиця 2.2.

Перелік пам'яток культурної спадщини

Види та категорії культурних пам'яток	Кількість об'єктів
Усього пам'яток культурної спадщини	3477
Пам'ятки археології місцевого значення	820
Пам'ятки археології національного значення	12
Пам'ятки історії місцевого значення	2300
Пам'ятки історії національного значення	3
Пам'ятки монументального мистецтва місцевого значення	28
Пам'ятка монументального мистецтва національного значення	1
Пам'ятки архітектури та містобудування місцевого значення	253
Пам'ятки архітектури та містобудування національного значення	63
Пам'ятки культурної спадщини національного значення	80

Джерело: складено автором [20]

Таким чином можливо визначити, що кількість об'єктів культурної спадщини в Житомирській області становить 3,17% з загальної кількості по всій Україні. Також в Житомирській області переважають пам'ятки історії місцевого значення і пам'ятки археології місцевого значення, але й достатньо пам'яток культурної спадщини національного значення. Точне відсоткове співвідношення зображено в діаграмі 2.1.

Діаграма 2.1. Перелік пам'яток культурної спадщини

Джерело: складено автором [20]

Пам'ятки культурної спадщини національного значення - це об'єкти, які мають велике історичне, культурне або наукове значення для даної країни або нації. Вони можуть бути архітектурними спорудами, пам'ятниками історії, мистецтва, а також природними об'єктами, що мають особливу цінність для культурного розвитку суспільства.

Можна зробити висновок, що Житомирська область має значну кількість пам'яток, але лишається менш відвідуваною серед туристів. Більшість з них впевнені, що пам'яток мало, тому вважають за краще подорожувати до більш відомих міста. Насправді регіон налічує чимало унікальних будівель, старовинних об'єктів, археологічних пам'яток, державних та місцевих парків, художніх галерей та музеїв, об'єктів етнічної спадщини та інших. Відповідно, переваги культурно-пізнавального туризму посилюються через наявність різноманітної кількості пам'яток. У такому контексті, використання матеріальної культурної спадщини може ефективно сприяти розвитку туристичних напрямків і, відповідно, сприяти формуванню іміджу області.

2.2. Аналіз найпопулярніших туристичних магнітів Житомирської області

Проаналізуємо чотири найпопулярніших туристичних магнітів, зазначених у Паспорті Житомирської області за 2022 рік, за трьома головними критеріями: їх історія, сучасний стан та туристична привабливість

Камінне село розташоване на території Замисловицького лісництва в Житомирській області, є геологічним заказником місцевого значення, відомим своїми великими валунами гранітних порід Українського щита (зображено на Додатку 2). Це місце, яке називають українським Стоунхеджем, приваблює туристів із різних частин країни. Камінне Село складається з великих валунів, що займають площу 15 гектарів. Деякі з цих валунів мають форму та розміри, що нагадують сільські будинки та клуні.

Вік цих порід оцінюється приблизно в 2 мільярди роки. Серед кам'яних формацій знаходяться мегаліти, деякі з них мають назви, такі як «Камінь-піраміда», «Камінь Закоханих», «Божий» і «Диявольський» камені - місце зіткнення Сил Світла і Темряви. Окрім того, є Камінь-Хрест «Розбита Хлібина», що вказує на чотири сторони світу[12]. Кам'яне село, як місце туристичного інтересу, приваблює подорожуючих своєю унікальною красою природи та загадковою атмосферою. Розташоване серед живописного лісу, воно здавна привертає увагу людей своєю містичністю та енергетикою. Багаточисельні легенди та оповідання про походження та явища, які тут траплялися, додають місцю таємничості. Пам'ятка приваблює як любителів природи, так і шукачів загадкового, створюючи неповторне поєднання природної краси та духовної глибини.

Монастир Кармелітів Босих, який є визначною спорудою XVII століття, знаходиться у місті Бердичів на території України. Починаючи з 1998 року, він виступає як Всеукраїнський Санктуарій Матері Божої Святого Скапулярію, який є основним пунктом паломництва для римо-католиків України. Цей санктуарій, присвячений Бердичівській Богородиці, розташований в архітектурному комплексі XV-XVIII століть, який включає в себе фортечні стіни з вежами, а також прибрамний корпус та костел(зображено на Додатку 3). Монастир кармелітів босих – це історичний і релігійний символ, що зберігає в собі багату спадщину і духовність. Заснований у 16 столітті, цей монастир має важливе значення для католицької церкви та місцевої громади. Розташований у витонченому середовищі природної краси, монастир приваблює паломників і туристів з усього світу своєю архітектурою та мистецтвом. Його місце у серці природи надає йому особливої магії і сприяє медитації й роздумам. У минулому монастир відігравав значну роль у розвитку релігійних і культурних традицій, пропагуючи віру та освіту серед населення. Сьогодні монастир кармелітів босих продовжує свою діяльність як центр духовного розвитку і підтримки громадських ініціатив. Крім того, монастир також відіграє роль у

збереженні культурної спадщини регіону, організовуючи екскурсії та культурні заходи для відвідувачів.

Парк «Древлянський» є природним заповідником і займає площу 8 га(зображено на Додатку 4). Парк, який колись називався ім'ям Миколи Островського. розташований в Житомирській області, знаходиться у самому центрі міста Коростень на березі річки Уж і вважається одним із найкращих українських парків, входячи в ТОП-12. Упорядкована зона відпочинку на схилах гранітної скелі, на вершині якої в VIII-XIII розташовувався літописний Іскоростень.. У 2005 році на найвищій точці парку був встановлений пам'ятник князю Малу, поруч з давнім городищем. Тут щорічно в вересні проводиться Міжнародний фестиваль дерунів. Парк "Древлянський" чарує туристів своєю неповторною природною красою, а також вражає атмосферою стародавності та історичності. Тематичні елементи та архітектурні споруди відтворюють давню історію України. Це місце не лише приваблює, але й вчить, надихаючи на дослідження та відкриття нового.

Музей космонавтики ім. С.П. Корольова є визначним місцем, що приваблює туристів не тільки з України, але й з усього світу. Він присвячений видатному українському конструктору ракетно-космічної техніки Сергію Павловичу Корольову. У музеї представлені експонати, пов'язані з розвитком космічної індустрії, включаючи різноманітні моделі ракет, космічних апаратів, фотографії та інші артефакти(зображено на Додатку 5). Відвідувачі можуть побачити реалістичні реконструкції космічних польотів, дізнатися про внесок українських науковців у підкорення космосу та відчутти дух подвигу та наукового прогресу.

Експозиції музею космонавтики, які є витворами мистецтва, поєднують історичну достовірність та наукові концепції з естетикою, музичними та пластичними образами. Науковий, історичний та музейний зміст доповнюється образним та художньо-творчим, що сприяє формуванню цілісного наукового та особистісного світогляду відвідувачів.

Діяльність музею включає[28]:

- Всесвітній день авіації і космонавтики;
- Всесвітній тиждень космосу;
- "Корольов. Космос. Житомир" форум;
- Ніч музеїв;
- Фестиваль "Під сузір'ям Ліри";
- Конкурс «Кольори Всесвіту»;
- Проект професора Грищука;
- Музей іде до дітей;
- Експозиція “Космос”;
- Меморіальний будинок-музей академіка С.П. Корольова.

Музей космонавтики ім. Корольова важливий, оскільки він відображає історію досягнень української та світової космонавтики. Він відкриває можливість досліджувати досягнення у космічних дослідженнях, виховує зацікавленість у космосі та інспірує молоде покоління досягати нових висот у цій галузі. Крім того, він зберігає історичні артефакти, пов'язані з космічними місіями, що є важливою частиною культурного спадку.

Висновок до розділу 2

Провівши аналіз сучасного стану туристичного потенціалу Житомирської області дійшли до наступних висновків:

1. Встановлено, що значна частка туристів, а саме 39%, віддає перевагу самостійному відвідуванню історико-культурних пам'яток, що свідчить про їхній інтерес до дослідження культурних аспектів місцевості. Також виявлено, що 32% туристів віддають перевагу культурно-пізнавальним екскурсіям, що може свідчити про їхнє бажання отримати більш глибоке розуміння історії та культури відвідуваного регіону. Крім того, 16% опитаних обирають виключно відвідування різноманітних музеїв та виставок,

що може вказувати на їхній специфічний інтерес до мистецтва, науки або інших аспектів культури.

2. Україна володіє багатовіковою історією та значним потенціалом у сфері культурно-пізнавального туризму. На державному реєстрі України налічується неймовірна кількість - 109 930 об'єктів культурної спадщини, що свідчить про багатство та різноманіття цієї країни. В Житомирській області знаходиться значна частка, а саме 3477 пам'яток культурної спадщини, що становить понад 3% від загальної кількості об'єктів по всій Україні.

3. У Житомирській області розташовано безліч різноманітних туристичних пам'яток, що вражають своєю унікальністю та приваблюють подорожуючих з усіх куточків світу. Тут можна знайти чудові історичні міста та селища, архітектурні перлини, замки і палаци з багатою історією, древні церкви та монастирі, мальовничі природні заповідники та парки, музеї та виставки. Кожен об'єкт має свою неповторну історію та особливості, що робить подорожі в область захоплюючими та незабутніми.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СТАЛОГО ТУРИЗМУ

3.1. Аналіз стану культурно-пізнавального туризму у межах Житомирської області

У результаті проведення комплексного дослідження основних умов та чинників, які впливають на розвиток культурно-пізнавального туризму можна виділити основні переваги та недоліки функціонування регіональної туристичної системи за методом SWOT-аналізу. Незважаючи на цінний історико-культурний ландшафт, Житомирська область не входить до лідерів за показниками розвитку туристичної галузі. На підставі дослідження можливостей і рушійних сил області було проаналізовано стан історико-культурних ресурсів, дотримання вимог чинного законодавства у галузі туризму, ситуація в країні, політико-економічний стан в області, її туристична інфраструктура та розвиток сфери послуг.

Таблиця 3.1.

SWOT-аналіз культурно-пізнавального туризму в Житомирській області

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Історично-культурне надбання є багатим і різноманітним. 2. Наявність різнопланових пам'яток як за змістом подій тематикою так і культурною цінністю, а також рівнем значимості в межах держави. 3. Вигідне економіко-географічне положення (прикордонна територія). 4. Сприятливі кліматичні умови та природні особливості. 5. Через усю область (в тому числі м. Житомир) проходить траса світового значення Київ- Чоп. 6. Налагоджене залізничне сполучення з Києвом, Львовом, Ужгородом, Харковом, Одесою. 7. Присутнє певне покращення інноваційно-інвестиційного клімату. 8. Діяльність пам'ятко-охоронних програм, 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Недостатня маркетингова діяльність у популяризації матеріальної культурної спадщини, відповідно слабка реклама атракцій. 2. Відсутність брендингу області. 3. Слабка інфраструктури на основних автомагістралях області (готельно-ресторанний та авторемонтний сервіс). 4. Низька якість обслуговування у порівнянні з міжнародними стандартами. 5. Мала кількість людей зайнятих у сфері послуг, відповідно недостатня кількість кваліфікованих працівників. 6. Невелика частка людей, що обирають область для внутрішнього туризму. 7. Незадовільний стан навколишнього природного середовища та наявність екологічних проблем. 8. Недостатнє залучення інвестицій у

<p>які націлені саме на реставрацію та відновлення храмів, архітектурних споруд, музеїв, що виступають основою для розвитку туризму.</p> <p>9. Фінансування культурно-пізнавального туризму в Житомирській області.</p> <p>10. Активна діяльність громадськості у сфері збереження та реставрації історико-культурних пам'яток, що обумовлена позитивною соціальною атмосферою та свідомістю у суспільстві.</p>	<p>діяльність щодо реставрації, ревіталізації та здійснення ремонтних робіт об'єктів культурної спадщини.</p> <p>9. Використання не у повній мірі можливостей для організації спільних проєктів із сусідніми областями чи на міжрайонному рівні.</p> <p>10. Незначна кількість об'єктів історії, архітектури та археології є паспортизованою.</p> <p>11. Неурегульоване укладання охоронних договорів на пам'ятки з власниками.</p>
<p>Можливості</p>	<p>Загрози</p>
<p>1. Розширене використання наявного туристичного і культурного потенціалу та підвищення привабливості об'єктів матеріальної спадщини.</p> <p>2. Створення та розвиток інтернет-ресурсів, використовуючи передові технології, для популяризації історико-культурних пам'яток Житомирської області.</p> <p>3. Розробка та запровадження єдиної туристично-інформаційної системи для регіону на основі веб-порталу обласної державної адміністрації</p> <p>4. Створення робочих місць з високим рівнем заробітної плати.</p> <p>5. Збереження та постійний моніторинг стану культурної спадщини області.</p> <p>6. Реалізація корпоративного впізнаваного стилю області через сувенірну продукцію з використанням пам'яток у дизайні як елементів культурної презентації.</p> <p>7. Представлення області на міжнародних та всеукраїнських туристичних виставках.</p> <p>8. Встановлення картосхем та інформаційних щитів на території області.</p>	<p>1. Політична, економічна і соціальна нестабільність в Україні та в світі.</p> <p>2. Послаблення уваги центральних органів виконавчої влади до реалізації державної стратегії розвитку туристичної інфраструктури через повномасштабне вторгнення.</p> <p>3. Відтік кваліфікованої робочої сили.</p> <p>4. Зниження купівельної спроможності населення.</p> <p>5. Загроза викрадення та знищення цінних історико-культурних пам'яток та експонатів.</p> <p>6. Подальше погіршення інфраструктури та екологічного стану області.</p>

Джерело: складено автором.

Отже, на основі Таблиця 3.1. було виділено ключові моменти, які сприяють або унеможливають знайомство відвідувачів і культурним надбанням Житомирщини через конкретний туристичний напрямок.

Слабкими сторонами є низький рівень інвестицій у пам'ятко охоронну сферу, археологічні дослідження та виробництво сувенірної продукції. Також відзначається відсутність інноваційного розвитку, висока ціна на деякі туристичні послуги, потреба у поліпшенні стандартів обслуговування та

неефективна популяризація історико-культурних надбань через недостатню участь у міжнародних заходах. Низька інформованість населення і туристів про культурне життя області пояснюється несистематичною роботою з медіа-простором, а екологічний стан страждає через промисловість.

Загрози для Житомирської області становлять серйозний виклик для розвитку туризму та збереження культурної спадщини. Недостатня фінансова підтримка з державного бюджету обмежує можливості збереження історичних пам'яток та їх просування. Уповільнений процес створення облікової документації на об'єкти ускладнює моніторинг інвентаризації, а повільний розвиток сфери послуг порівняно з промисловістю та будівництвом обмежує туристичний потенціал регіону. Ці фактори створюють перешкоди для приваблення відвідувачів та розвитку культурно-туристичної індустрії в області. Проактивні заходи, спрямовані на залучення фінансових ресурсів, поліпшення процесу документування та розвиток інфраструктури послуг, є критичними для подолання цих викликів і стимулювання стійкого розвитку туризму в Житомирській області.

Сильними сторонами Житомирської області є наявність різноманітних об'єктів матеріальної спадщини та регіональних пам'яток, що відображають багату історію та культурний розвиток регіону. Перші кроки у створенні повноцінного бренду області свідчать про потенціал для розвитку туризму та привертання відвідувачів. Вигідне географічне положення області, яка має безліч переваг у своєму розташуванні, сприяє доступності для туристів і може стати ключовим фактором для їх приваблення. Розвинена транспортна інфраструктура, включаючи шляхи обласного та районного значень, робить область легко доступною для подорожуючих. Природні ресурси також відіграють важливу роль, забезпечуючи сприятливі кліматичні умови протягом усього року і створюючи можливості для розвитку рекреаційного туризму. Всі ці фактори створюють перспективні умови для просування та розвитку туристичного господарства в Житомирській області.

3.2. Інтеграція історико-культурних ресурсів в інші сфери туристичної індустрії

Інтеграція технічних та технологічних складових у розвиток культурно-пізнавального туризму розширила можливості дослідження історико-культурних ресурсів. Використання QR-кодів, мобільних додатків, віртуальної реальності та онлайн-платформ змінило спосіб взаємодії туристів з культурною спадщиною, створюючи захоплюючий та інтерактивний досвід. Ці нові технології сприяють покращенню культурного взаєморозуміння, збереженню культурних об'єктів та привабленню більшої кількості відвідувачів, зацікавлених у поглибленні своїх знань і відкритті різноманітності культурних вражень. Використання мобільних додатків сприяє поглибленому дослідженню культурних пам'яток. Такі додатки можуть надати користувачам інтерактивні гіді, аудіо повідомлення про цікаві місця, архівні фотографії та інші цінні матеріали. Також платформи соціальних медіа та онлайн-спільноти грають ключову роль у поширенні та обміні історичними та культурними ресурсами. Туристи можуть ділитися своїм досвідом, порадами та ідеями, що сприяє формуванню спільноти та заохочує до подальших досліджень.

Будівництво туристичної інфраструктури без належного інформаційного супроводу не сприятиме глибшому ознайомленню відвідувачів із регіоном. Для інформування про об'єкти, логістику та події потрібно створювати статті, відео та фото, а також розвивати тематичні веб-сайти та сторінки у соціальних мережах.

Впровадження нових технологій наразі реалізується лише в найбільш розвинених районах області, де розроблені туристичні маршрути, включаючи QR-кодизацію. Наприклад, у місті Бердичів був запропонований унікальний туристичний маршрут під назвою «Слідами доктора Шеренціса», що використовує сучасні технології [6]. Після сканування QR-коду мандрівники можуть зануритися в атмосферу початку ХХ століття та ознайомитися з місцями, пов'язаними з Давидом Шеренцісом, меценатом і засновником

міста. Однак варто відзначити, що такі технології не застосовуються у всіх районах через проблеми зі швидкістю Інтернету, що може ускладнити доступ до карт та створити незручності для туристів.

У майбутньому планується впровадження регіональних програм, спрямованих на підвищення привабливості культурного та туристичного потенціалу Житомирщини. Ці програми включатимуть розповсюдження електронних ресурсів, таких як інтернет-портали, електронні довідники, мультимедіа, а також друковані матеріали, такі як буклети, путівники, карти та схеми. Оскільки більшість туристів шукають інформацію про місця відвідування у соціальних мережах, важливо мати присутність в Інтернеті. Наприклад, веб-сайт музею Космонавтики імені С. П. Корольова в Житомирі надає всю необхідну контактну інформацію, оголошення про майбутні події та поточні проекти, а також можливість замовлення інтерактивної екскурсії[28]. Слід розглянути впровадження подібного досвіду для інших музеїв Житомирського регіону, оскільки більшість з них не мають власних веб-сайтів та не популяризують свою діяльність у соціальних мережах.

Зазначене може бути кроком у напрямку розвитку музейної сфери Житомирського регіону. Впровадження подібного досвіду для інших музеїв сприятиме їхній більш широкій доступності та привертанню уваги відвідувачів. Популяризація діяльності у соціальних мережах та створення власних веб-сайтів дозволить музеям ефективніше комунікувати з аудиторією, залучати нових відвідувачів та збільшувати свою репутацію як культурних центрів регіону.

Завдяки цим інноваційним технологіям туристи можуть отримати неповторний та освітній досвід, розширити свої знання про історію та культуру житомирського краю, а також поглибити свої враження від подорожі. Інтеграція історико-культурних ресурсів в інші сфери туристичної інфраструктури відбувається за допомогою різноманітних методів, описаних в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Інтеграція історико-культурних ресурсів в інші сфери туристичної інфраструктури

Тематичні маршрути	Спеціально створені маршрути туристичних подорожей, які об'єднують певну тематику або інтереси туристів. Вони пропонують унікальний досвід подорожі, поглиблене вивчення конкретної теми та можливість насолодитися специфічними аспектами культури, історії, природи або гастрономії певного регіону. Такі маршрути можуть включати відвідування історичних пам'яток, музеїв, виноробні, кулінарні майстер-класи, екологічні маршрути, природні парки та інші цікаві місця, які пов'язані з обраною тематикою. Організатори можуть розробляти маршрути для різних цільових аудиторій, враховуючи інтереси та потреби туристів, щоб створити незабутній та насичений досвід подорожі.
Фестивалі та події	Фестивалі та події в житомирській області є ключовими подіями, які сприяють популяризації культурного та туристичного потенціалу регіону. Ці заходи включають у себе різноманітні заходи, такі як музичні фестивалі, художні виставки, культурні та етнічні свята, фольклорні та історичні дійства, гастрономічні ярмарки та багато іншого. Фестивалі та події привертають увагу як місцевих мешканців, так і туристів з інших регіонів та країн, надаючи їм можливість насолоджуватися унікальною атмосферою, пізнавати місцеву культуру, спробувати національні страви та знайомитися з традиціями та звичаями жителів регіону
Культурно-освітні програми	Культурно-освітні програми в житомирській області є важливим інструментом для популяризації та збереження культурної спадщини регіону. Ці програми включають у себе різноманітні заходи, такі як екскурсії по історичних об'єктах та музеях, лекції, майстер-класи, тематичні виставки та інтерактивні заходи. Вони спрямовані на різні цільові аудиторії, включаючи школярів, студентів, дорослих та іноземних відвідувачів. Культурно-освітні програми допомагають розширити знання про історію, культуру та традиції регіону, сприяючи розвитку туризму та залученню нових аудиторій. Вони також сприяють збереженню та відновленню історичних та культурних об'єктів, популяризуючи їх серед широкого загалу та сприяючи розвитку місцевого господарства.
Партнерство з іншими галузями	Партнерство з іншими галузями є важливим аспектом розвитку туризму в житомирській області. Співпраця з готелями, ресторанами, транспортними компаніями, туристичними агентствами та іншими суб'єктами господарювання дозволяє створити повноцінну інфраструктуру для подорожей. Наприклад, готелі можуть пропонувати спеціальні пакети для туристів, які включають проживання та екскурсії до історичних місць. Ресторани можуть представляти традиційну кухню регіону, а також організовувати кулінарні майстер-класи для відвідувачів. Транспортні компанії можуть надавати зручні та доступні маршрути до цікавих місць, а туристичні агентства - інформаційну та консультаційну підтримку. Партнерство з цими галузями сприяє створенню цілісного туристичного продукту, підвищенню якості обслуговування та залученню більшої кількості відвідувачів.

Джерело: складено автором.

Існує безліч способів інтеграції історико-культурних ресурсів в інші сфери туристичної індустрії, найпопулярніші з них: розробка тематичних екскурсій, створення музеїв, організація фестивалів та культурних заходів, відтворення історичних об'єктів, залучення приватних підприємств. Ці способи корисні для всіх сторін: туристи отримують можливість поглибити знання про культурну спадщину, місцеві громади збагачуються культурно та економічно через розвиток туризму, а також сприяють збереженню історичних пам'яток, бізнес отримує ексклюзивні пропозиції та покращення іміджу підприємств. Крім того, такі інтеграції сприяють розвитку сталого туризму, оскільки сприяють збереженню природних і культурних ресурсів та стимулюють економічний розвиток місцевості з урахуванням потреб майбутніх поколінь.

3.3 Розробка авторського туру «Подорож маєтками Терещенків»

З метою популяризації та розвитку культурно-пізнавального туризму в регіоні мною було розроблено тур Житомирською областю «Подорож маєтками Терещенків» та прораховано його вартість.

Під час екскурсійного туру заплановано відвідати чотири маєтках відомої родини меценатів Терещенків, дізнатися таємниці мурів бердичівського замку та про золоту святої землі.

Екскурсійні об'єкти туру:

- Костел Антонія Падуанського
- Палац Бержинських-Терещенків
- Палац Грохольських-Терещенків
- Пам'ятник "Кобзар" та погруддя Ніколи Терещенка
- Монастир ордена Босих Кармелітів
- Садиба Уварової-Терещенко
- Заповідні дуби с. Дениші
- Палац Терещенків у Денишах

Програма туру:

07:00 – виїзд з Житомира.

07:00-7:40 – приїзд в Стару Котельню. Відвідування Костелу Антонія Падуанського.

Костел у стилі бароко, споруджений з червоної цегли і потинькований, був побудований у 1786-му році. Розташований у Старій Котельні, цей костел славиться метричними записами католиків з сусідніх сіл Житомирщини. Розташований на пагорбі на території стародавнього городища, він височить над річкою Гуйвою. Також збереглися залишки валу, що оточував городище.

08:30-9:00 – приїзд в Андрушівку, перерва на каву/сніданок.

9:30-10:20 – відвідування Палацу Бержинських-Терещуків.

10:30 – Можливість сфотографуватися с пам'ятником Кобзаря і погруддям Ніколи Терещуків.

У Андрушівці розташований палац Терещуків, цукрозаводчика, який через примху дочки міг засипати присадибна парк цукром щоб вона навіть влітку могла кататися на санях. Палац двоповерховий, в стилі французького неоренесансу, розташований зверху над ставком і оточений парком. У його приміщеннях збереглися мармурові сходи та позолочені стелі ще з минулих часів

11:00-12:00 – приїзд до Палац Грохольських-Терещуків. Можливість сфотографуватися біля фонтану три Греції.

Цей архітектурний об'єкт - унікальна спадщина, що збереглася відмінно до наших днів у вигляді, близькому до первинного. Палац втілює стиль неоренесансу та має чарівний палацово-парковий комплекс. Маєток, колись власністю відомого українського цукрозаводчика Терещуків, був побудований у 19 столітті і складається з двоповерхової цегляної будівлі. У прилеглому парку ростуть вікові дуби та рідкісні рослини. Цей комплекс, незважаючи на старість, зберігає в собі історію минулих подій, які відбувалися на його території.

12:35-13:30 – приїзд, прогулянка Бердичівом, відвідування Монастиря ордена Босих Кармелітів.

Офіційною датою заснування монастиря є 1630 рік. Саме в цьому році київський воєвода Януш Тишкевич заснував Бердичівський монастир босих кармелітів як вираз подяки за своє звільнення з татарського полону. Він передав ченцям замок родини Тишкевичів, побудований у 1590-х роках. Костел був неодноразово пошкоджений, аж до поки у 1992-му році костел був переданий католицькій громаді, яка розпочала його відновлення. К 1997 році відремонтовано корпус келій, вежу та нижній храм костелу, а також будинок настоятеля і фасади верхнього костелу та його східню вежу. Ченцям монастиря було заборонено носити шкіряне взуття, тому їх в називають "босими"

13:30-14:10 – перерва на обід з бердичівським пивом. Виїзд з Бердичіва.

14:40-15:30 – приїзд в Турчинівку, відвідування Палацу Терещенків, Садиби Уварової-Терещенко.

Палац Уварової привертає увагу подорожуючих своєї драматичною історією та приємною архітектурою.

Мальовничі пейзажі та берегова лінія надихнули магната на створення свого заміського маєтку. Близькість до комерційних потужностей тільки додавала ентузіазму. Після смерті Федір Терещенко залишив свій палац доньці Наталії, і незважаючи на те, що він пішов з життя рано, а його спадкоємиці було всього 4 роки, будівництво флігеля та садового комплексу тривало протягом наступних двох років. Це стало основою для створення вишуканої архітектурної перлини у стилі ренесансу. Після одруження тепер вже Надія Уварова почала активно прикрашати територію і добудовувати свій маєток. Проте, вона більше захоплювалася міським ритмом життя, тому її садиба часто залишалася пустою.

Після приходу радянської влади графиня Уварова була змушена покинути рідне маєток, забираючи з собою частину майна, і ніколи більше не поверталась у Турчинівці. Крім того, до 1920 року палац практично повністю

зруйновано та розграбовано. Сьогодні цей комплекс слугує як віддалене нагадування про колишню розкіш і багатство, що відзначали родину Терещенків.

16:10-16:30 – приїзд до Замку Терещенків у Денишах, огляд споруди.

Архітектором Павлом Івановичем Голландським керувала будівництвом палацу, замовленого восени 1910 року Надією Володимирівною Терещенко. Однак через часті відвідини замовниці за кордоном, виникали розбіжності з кресленнями, що спричиняло конфлікти з архітектором. Після Жовтневого перевороту 1917 року родина Терещенків емігрувала до Франції, і палац був пограбований та зруйнований. Пізніше місцеві мешканці поступово розбирали будівлю на цеглу.

16:30 - 17:00 – повернення до Житомира.

Час: 07:00-17:00

Вартість: 540 грн

При розробці історико-культурного туру по Житомирській області було використано кільцевий транспортний маршрут.

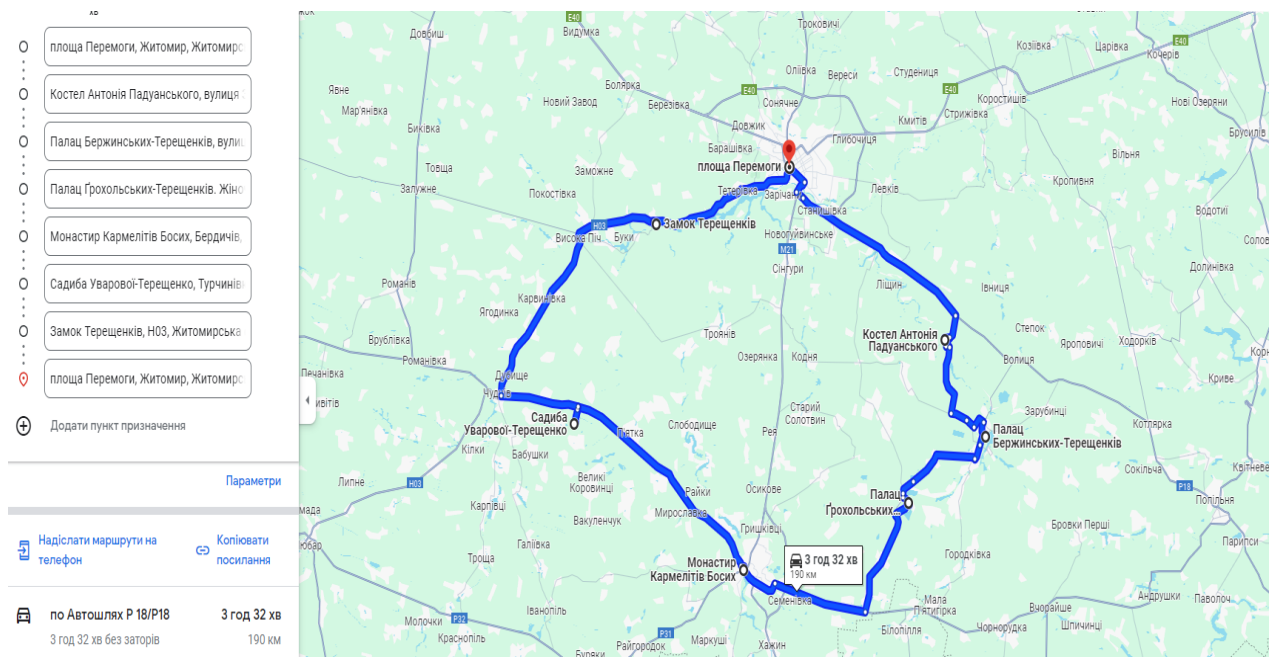

Рис. 3.1. Схема маршруту «Подорож маєтками Терещенків»

Джерело: складено автором.

Було розраховано виробничу собівартість, а також загальну вартість історико-культурного туру «Подорож маєтками Терещенків», котра описана в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Калькуляція туру «Подорож маєтками Терещенків»

№ з/п	Калькуляційна стаття	Показники		
		Кількість	Ціна(1 людина)	Вартість
1	Транспорт	30	250	7500
2	Вхідні квитки(благодійні внески)	30	100	3000
3	Послуги гіда	30	100	3000
	Виробнича собівартість	30	450	13500
4	Прибуток (націнка 20%)	30	90	2700
	Вартість турпакета	30	540	16200

Джерело: складено автором.

Розрахунок вартості туру для однієї людини і для групи осіб проводилися за наступними формулами:

$$\text{Цод} = \text{Сод} + \text{Пдодод} \quad (1)$$

де Цод – установлена фірмою ціна на послугу;

Сод – собівартість одиниці продукції, послуги (турпродукту);

Пдодод – припустимий для даної галузі прибуток, що доводиться на одиницю продукції (до 20%).

$\text{Ц} = 450 + 90 = 540$ грн. Це вартість туру для одного туриста, а для групи: $30 \cdot 540 = 16200$.

Додавання туру «Подорож маєтками Терещенків» в перелік послуг туристичних агенцій надає безліч переваг. По-перше, додавання даного туру до переліку послуг туристичних агенцій має великий потенціал у забезпеченні підтримки для відвідуваних об'єктів. Збільшення потоку туристів, що відвідують ці місця, перевершить позитивним впливом на їхню фінансову стабільність і розвиток. Прибуток, отриманий від туристичного

поток, може бути спрямований на удосконалення та розвиток інфраструктури об'єктів, а також на їхню реставрацію і підтримання у належному стані. Це стимулюватиме збереження історичних та культурних скарбів регіону, а також забезпечить покращення умов для відвідувачів, що в свою чергу сприятиме подальшому зростанню туристичного потенціалу регіону.

По-друге, додавання даного туру має потенціал значно підтримати місцеві громади. Підвищений туристичний потік призведе до зростання попиту на місцеві товари і послуги, такі як ресторани, магазини сувенірів, готелі та транспортні послуги. Це стимулюватиме розвиток місцевої економіки, створення нових робочих місць і збільшення доходів для місцевих підприємців. В результаті цього місцеві жителі отримають більше можливостей для заробітку та підвищення рівня свого життя, що в свою чергу позитивно вплине на соціальну та економічну ситуацію в місцевих громадах.

Крім того, популяризація даного туру сприятиме популяризації історії та культури Житомирської області. Туристи, відвідавши різноманітні історичні та культурні об'єкти, дізнаються більше про традиції, звичаї та історичні події цього регіону. Це сприятиме збереженню і популяризації культурної спадщини регіону, а також збагатить культурний досвід самого туриста.

Висновок до розділу 3

1. Аналіз стану культурно-пізнавального туризму в Житомирській області показав, що регіон має як сильні, так і слабкі сторони. Серед переваг можна відзначити багатство культурної спадщини, історичні пам'ятки та традиції. Однак слабкими сторонами є нестабільність політичної ситуації, не сформованість інфраструктури та недостатня промоція туристичних об'єктів. З перспектив і можливостей можна виділити розвиток нових туристичних маршрутів, сприяння розвитку місцевої економіки та підвищення привабливості регіону для відвідувачів. В той же час, загрозою може бути

зниження інтересу туристів через конкуренцію з іншими регіонами або негативний вплив екологічних проблем на туристичний потенціал області.

2. Існує безліч способів інтеграції історико-культурних ресурсів у сферу туризму, що приносять користь всім зацікавленим сторонам. Ці способи включають розробку тематичних маршрутів, організацію культурних заходів та фестивалів, створення музеїв під відкритим небом, а також використання історичних будівель для готелів та ресторанів. У Житомирі вже успішно застосовуються деякі з цих підходів.

3. Розроблено комплексний тур по Житомирській області, спрямований на стимулювання культурно-пізнавального туризму в регіоні. Цей тур не лише відкриває унікальні культурні та історичні пам'ятки області для відвідувачів, а й сприяє розвитку місцевої економіки. Шляхом організації екскурсій до визначних місць та археологічних пам'яток, тур познайомить туристів з багатю культурою та історією регіону. Популяризація цього туру сприятиме збільшенню туристичного потоку в область, залученню інвестицій у туристичну інфраструктуру, а також підвищенню громадської свідомості про культурні та історичні цінності Житомирщини.

ВИСНОВКИ

В рамках даної кваліфікаційної роботи для досягнення поставленої мети поетапно було реалізовано теоретичні та практичні завдання дослідження. Було виокремлено наступні висновки:

1. У ході теоретичного аналізу літератури щодо сутності історико-культурного туризму було встановлено, що на сьогодні дослідники загалом розуміють історико-культурний туризм - це форма туризму, що спрямована на відвідування історичних та культурних пам'яток, музеїв, археологічних зон, а також участь у культурних заходах та фестивалях, що дозволяє подорожуючим зануритися в культурне та історичне спадщину різних країн та регіонів.

2. Дослідження особливостей туристично-рекреаційного потенціалу виявило, що територія має різноманітні ресурси, які приваблюють туристів. Ці ресурси включають як сучасні об'єкти туризму, так і унікальну історико-культурну спадщину, яка стала складовою привабливості даної місцевості.

3. Встановлено, що на сьогодні одним із найбільш амбіційних напрямків соціально-економічного розвитку країни є культурно-пізнавальний туризм. Цей вид туризму не лише є формою відпочинку, але й може стати засобом саморозвитку та збагачення знань. Також, даний вид туризму використовує унікальні туристичні ресурси міста.

4. Проаналізовано та охарактеризовано законодавчу та нормативно-правову бази, що регулюють експлуатацію історико-культурної спадщини.

6. Встановлено, що Житомирська область має значний історико-культурний потенціал. В області на державному обліку перебувають 3477 пам'яток культурної спадщини, з них: 820 – пам'ятки археології місцевого значення, 12 – пам'ятки археології національного значення; 2300 – пам'ятки історії місцевого значення, 3 – пам'ятки історії національного значення; 28 – пам'ятки монументального мистецтва місцевого значення, 1 – пам'ятка монументального мистецтва національного значення; 253 – пам'ятки

архітектури та містобудування місцевого значення; 63 – пам'ятки архітектури та містобудування національного значення.

7. Проаналізовано чотири визначних туристичних магнітів, зазначених у паспорті Житомирської області, на основі трьох головних аспектів: їх історія, сучасний стан та туристична привабливість. Дослідження включало вивчення походження та розвитку об'єктів, їхню значущість у культурному та історичному контексті регіону, а також оцінку їхнього потенціалу для приваблення туристів.

8. Проведено SWOT-аналіз Житомирської області, для визначення сильних та слабких сторін, а також недоліків та перспектив розвитку сталого туризму за рахунок експлуатації і інтеграції історико-культурних ресурсів.

9. Запропоновано кілька способів інтеграції історико-культурних ресурсів в інші сфери туризму. По-перше, це може включати розробку тематичних маршрутів, які об'єднують історичні пам'ятки з іншими видами туризму, такими як екотуризм чи гастрономічний туризм. Другим методом є створення культурних подій і фестивалів, що активізують інтерес до місцевої спадщини та традицій. Третім підходом є розвиток туристичних послуг, які поєднують історичні елементи з активним відпочинком. Плюсами цих підходів є стимулювання туристичного руху, збільшення прибутків для місцевих господарств та збереження культурної спадщини. Однак мінусами можуть бути збільшення туристичного навантаження на історичні об'єкти, можливість комерціалізації культурних цінностей та негативний вплив на природні ресурси у разі неконтрольованого розвитку туризму.

10. Розроблено власний тур, котрий популяризує історію та культуру Житомирської області та сприяє розвитку місцевих громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Александрова С. А., Богдан Н. М., Нохріна Л. А. Детермінанти розвитку туризму: колект. монографія. за заг. ред. І. М. Писаревського. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 159 с.
2. Бавровська Н. М., Бутенко Є. В. Використання рекреаційних територій в контексті ефективного управління землями: монографія. Київ: Медінформ, 2015. 336 с.
3. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2021. 395 с.
4. Божко Л.Д. Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України. Культура України. 2011. Вип.32. С. 3–10.
5. Вишневська Г.Г. Потенціал культурно-пізнавального туризму у збереженні культурної спадщини України. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: Наук. Записки Рівненського держ. гуманіт. ун-ту. 2013. Вип. 19. Т. II. С. 226–231.
6. Добра справа. URL: https://dobra.in.ua/article/dif_articlez/31 (дата звернення 23.03.2024).
7. Закон України "Про основи містобудування". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text> (дата звернення 11.03.2024).
8. Закон України "Про охорону археологічної спадщини". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15#Text> (дата звернення 17.03.2024).
9. Закон України "Про охорону культурної спадщини". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення 20.03.2024).
10. Закон України "Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/574-17#Text> (дата звернення 05.04.2024).

11. Звіт за результатами опитування «Проведення дослідження внутрішнього та виїзного туризму українців». URL: <https://www.tourism.gov.ua/statistic> (дата звернення 11.04.2024).
12. Камінне Село. Легенди та байки українського Стоунхенджа в лісах Полісся. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/12/11/7276542/index.amp> (дата звернення 15.04.2024).
13. Країнознавство (Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М.) | TextBook. Онлайн бібліотека наукових підручників. URL: <https://textbook.com.ua/turizm/1473453523> (дата звернення 13.04.2024).
14. Кузишин А.В. Черешнюк Т.О. Суспільно-географічна оцінка історико-архітектурних ресурсів оборонного спрямування (на прикладі Тернопільської області). Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2020. № 1 (48). С. 91-98.
15. Монастир Кармелітів Босих (м. Бердичів) – Вандрівка. URL: <https://vandrivka.com.ua/monastyr-karmelitiv-bosyh-m-berdychiv/> (дата звернення 07.04.2024).
16. Музей космонавтики ім. С.П. Корольова (м. Житомир) Вандрівка. URL: <https://vandrivka.com.ua/muzej-kosmonavtiki-im-s-p-korolova-m-zhitomir/> (дата звернення 05.04.2024).
17. Насідка, А. О., Новикова, В. І. (2018) Поняття «культурно-пізнавальний туризм» та притаманні йому рекреаційні ресурси. Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2018». XX Всеукраїнська наукова конференція молодих учених. pp. 143-146.
18. Пам'ятки архітектури національного значення. Житомирська область. URL: <https://ukrainaincognita.com/derzhavnyi-reestr-nerukhomykh-pam039yatok-ukrainy-2/pamyatky-arkhitektury-natsionalnogo-znachennya-zhy> (дата звернення 23.03.2024).

19. Парк «Древлянський» (м. Коростень) – Вандрівка . URL: <https://vandrivka.com.ua/park-drevlyanskij-m-korosten/> (дата звернення 04.04.2024).
20. Паспорт Житомирська Область. URL: <https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/PASPORT-malyj.pdf> (дата звернення 23.03.2024).
21. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України. (2012).
22. ПОРЯДОК проведення державної експертизи культурних цінностей | Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/2585812> (дата звернення 24.03.2024).
23. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF> (дата звернення 16.03.2024).
24. Про затвердження Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004-2010 роки | Закон України № 1692-IV від 20.04.2004 | Верховна Рада України | ipLex360 Законодавство України. URL: <https://iplex360.com.ua/npa.php?code=1692-15> (дата звернення 27.03.2024).
25. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8 червня 2000 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>. (дата звернення 27.03.2024).
26. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukraini-vidznachaiut-den-pamiatok-istorii-ta-kultury> (дата звернення 30.04.2024).
27. Preservation Leadership Forum | National Trust for Historic Preservation. URL: <https://savingplaces.org/preservation-leadership-forum> (дата звернення 23.03.2024).
28. S.P. Korolev Space Museum. URL: <https://cosmosmuseum.info/> (дата звернення 23.03.2024).

ДОДАТКИ

Додаток 1.

Пам'ятки культурної спадщини національного значення

№	Пам'ятка	Датування	Місцезнаходження
м.Житомир			
1	Преображенський собор (мур.)	1874 р.	пл.Перемоги, 12/14
2	Магістрат (мур.)	18 ст.	вул.Кафедральна, 3
3	Кафедральний костел Св.Софії та дзвіниця (мур.)	1737 – 1751 рр.	Замкова пл., 2
4	Семінарський костел Св.Йоана з Дуклі (мур.)	1838 р.	вул.Київська, 4
5	Келії єзуїтського монастиря (мур.)	1724 р.	вул.Черняхівського, 12
6	Комплекс споруд Поштової станції (мур.) :	сер. 19 ст.	вул.Перемоги, 72
7	<i>Будинок Поштової станції огорожа (мур.)</i>	<i>сер. 19 ст.</i>	<i>вул.Перемоги, 72</i>
8	<i>Готель (мур.)</i>	<i>сер. 19 ст.</i>	<i>вул.Перемоги, 72</i>
9	<i>Стайнім</i>	<i>сер. 19 ст.</i>	<i>вул.Перемоги, 72</i>
10	<i>Ямські служби (мур.)</i>	<i>сер. 19 ст.</i>	<i>вул.Перемоги, 72</i>
Андрушівський район			
м.Андрушівка			
11	Садиба М.Терещенка (мур.) :	д.п. 19 ст.	вул.Леніна, 28
12	<i>Палац (мур.)</i>	<i>д.п. 19 ст.</i>	<i>вул.Леніна, 28</i>
13	<i>Парк</i>	<i>д.п. 19 ст.</i>	<i>вул.Леніна, 28</i>
14	Садиба де-Шодуара (мур.) :	д.п. 19 – п. 20 ст.	с.Івниця
15	<i>Господарський будинок (мур.)</i>	<i>п.20 ст.</i>	<i>с.Івниця</i>
16	<i>Брама (мур.)</i>	<i>д.п. 18 ст.</i>	<i>с.Івниця</i>
17	<i>Бапти огорожі (мур.)</i>	<i>д.п. 18 ст.</i>	<i>с.Івниця</i>
18	<i>Парк</i>	<i>д.п. 18 ст.</i>	<i>с.Івниця</i>
19	Костел Св.Антонія Падуанського (мур.)	1786 р.	с.Стара Котельня
Бердичівський район			
м.Бердичів			
20	Костел Св.Варвари (мур.)	1826 р.	вул.К.Лібкнехта, 25
21	Кармелітський монастир (мур.) :	16 – 18 ст.	Радянська пл.
22	<i>Костел Діви Марії з келіями (мур.)</i>	<i>1634 – 1754 рр.</i>	<i>Радянська пл.</i>
23	<i>Прибрамний корпус (мур.)</i>	<i>д.п.18 ст.</i>	<i>Радянська пл.</i>
24	<i>Фортечні мур з баштами та келіями (мур.)</i>	<i>16 – 18 ст.</i>	<i>Радянська пл.</i>
Володарсько-Волинський район			
25	Здвиженська церква з дзвіницею (дер.)	1787 – 1851 рр.	с.Кам'яний Брід
26	<i>Михайлівська церква (дер.)</i>	<i>1757 р.</i>	<i>с.Країщина</i>
27	<i>Дзвіниця Михайлівської церкви (дер.)</i>	<i>1854 р.</i>	<i>с.Країщина</i>
Ємільсанський район			
28	Церква Св.Параскеви (дер.)	1771 р.	с.Рясне
Житомирський район			
29	<i>Церква Різдва Богородиці (мур.)</i>	<i>1841 р.</i>	<i>с.Кодня</i>
30	<i>Дзвіниця церкви Різдва Богородиці (мур.)</i>	<i>1865 р.</i>	<i>с.Кодня</i>
31	Садибний будинок (мур.)	п.п. 19 ст.	с.Ліщин
32	<i>Торіцький костел (мур.)</i>	<i>1805 р.</i>	<i>с.Ліщин</i>
33	<i>Дзвіниця Троїцького костелу (мур.)</i>	<i>1805 р.</i>	<i>с.Ліщин</i>
34	Тригирський Троїцький монастир (мур.) :	1782 – 1873 рр.	с.Тригир'я
35	<i>Спасо-Преображенська церква (мур.)</i>	<i>1854 – 1873 рр.</i>	<i>с.Тригир'я</i>
36	<i>Корпус келій (мур.)</i>	<i>1782 р.</i>	<i>с.Тригир'я</i>
Коростенський район			
37	<i>Миколаївська церква (дер.)</i>	<i>1772 р.</i>	<i>с.Межиричка</i>
38	<i>Дзвіниця Миколаївської церкви (дер.)</i>	<i>19 ст.</i>	<i>с.Межиричка</i>
Коростишівський район			
39	Михайлівська церква і дзвіниця (дер.)	1775 р.	с.Озера
Любарський район			
40	Герогіївський василіанський монастир (мур.) :	18 – 19 ст.	сmt.Любар
41	<i>Школа Георгіївського василіанського монас-тиря (мур.)</i>	<i>1775 р.</i>	<i>сmt.Любар</i>

42	Садиба (мур.) :	18 – 19 ст.	с.Нова Чорторія
43	Палац (мур.)	18 – д.п. 19 ст.	с.Нова Чорторія
44	Брама (мур.)	д.п. 19 ст.	с.Нова Чорторія
45	Паровий млин (мур.)	к. 19 ст.	с.Нова Чорторія
46	Парк	сер. 19 ст.	с.Нова Чорторія
Овруцький район			
м.Овруч			
47	Василівська церква і монастирські споруди (мур.) :	12 – 20 ст.	вул.Пролетарська, 2
48	Церква Св.Василія (мур.)	1190 р., 1909 р.	вул.Пролетарська, 2
49	Корпус келій Василів-ського монастиря з дзвіницею (мур.)	1907 – 1909 рр.	вул.Пролетарська, 2
Олевський район			
50	Миколаївська церква (мур.)	1596 р.	сmt.Олевськ
51	Церква Різдва Богородиці (дер.)	17 ст.	с.Жубровичі
Ружинський район			
52	Садиба Ганських (мур.):	п. 18 – п. 19 ст.	с.Верхівня
53	Палац (мур.)	1780-і рр.	с.Верхівня
54	Флігель (мур.)	к. 18 ст.	с.Верхівня
55	Флігель (мур.)	к. 18 ст.	с.Верхівня
56	Костел (мур.)	1810 р.	с.Верхівня
57	Парк	18 ст.	с.Верхівня
Черняхівський район			
58	Церква Св.Трійці (дер.)	1790 р.	с.Троковичі
Чуднівський район			
59	Садиба (мур.):	19 ст.	с.Турчинівка
60	Палац (мур.)	1900 р.	с.Турчинівка
61	Господарський корпус (мур.)	1900 р.	с.Турчинівка
62	Огорожа з брамою (мур.)	1900 р.	с.Турчинівка
63	Парк	19 ст.	с.Турчинівка
64	Садибний будинок (мур.)	п.п. 19 ст.	с.Тютюнники
Пам'ятки історії			
м. Житомир			
1	Могила письменника й перекладача Бориса Тена (М. Хомичевського)	1983 рік	Смолянське кладовище
Новоград-Волинський район			
м. Новоград-Волинський			
2	Будинок, в якому народилася і жила Леся Українка	друга половина XIX століття	вул. К. Маркса, 94
Житомирський район			
3	Братська могила учасників повстання “Коліївщина”	1767 рік	с. Кодня
Ружинський район			
4	Садиба Ганських-Ржевуцьких, де бував французький письменник Оноре де Бальзак	перша половина XIX століття	с. Верхівня
Пам'ятки археології			
Андрушівський район			
1	Городище літописного міста Котельнич	Київська Русь	с. Стара Котельня
2	Городище літописного міста Ярополч	Київська Русь	с. Яроповичі
Дзержинський район			
3	Городище літописного міста Колодяжин	Київська Русь	с. Колодяжне
Житомирський район			
4	Городище	Київська Русь	с. Станишівка
Коростенський район			
5	Городище літописного міста Іскоростень	Київська Русь	м. Коростень
Коростишівський район			
6	Городища (3) літописного міста Гродеськ	Київська Русь	с. Городське
Любарський район			
7	Городище літописного міста Деревич	Київська Русь	с. Великі Деревичі
Новоград-Волинський район			
8	Городище літописного міста Возвягель	Київська Русь	м. Новоград-Волинський

9	Курганний могильник	Київська Русь	с. Ходурки
Овруцький район			
10	Городища (3) та курганний могильник	Київська Русь	с. Городець
Олевський район			
11	Городище та селище	ранній залізний вік, Київська Русь	сmt Олевськ
Ружинський район			
12	Городища (2) літописного міста Ніятин	Київська Русь	с. Ягнятин

Джерело: складено автором на основі [18]

Фотоколаж с зображеннями Камінного села

Джерело: [12]

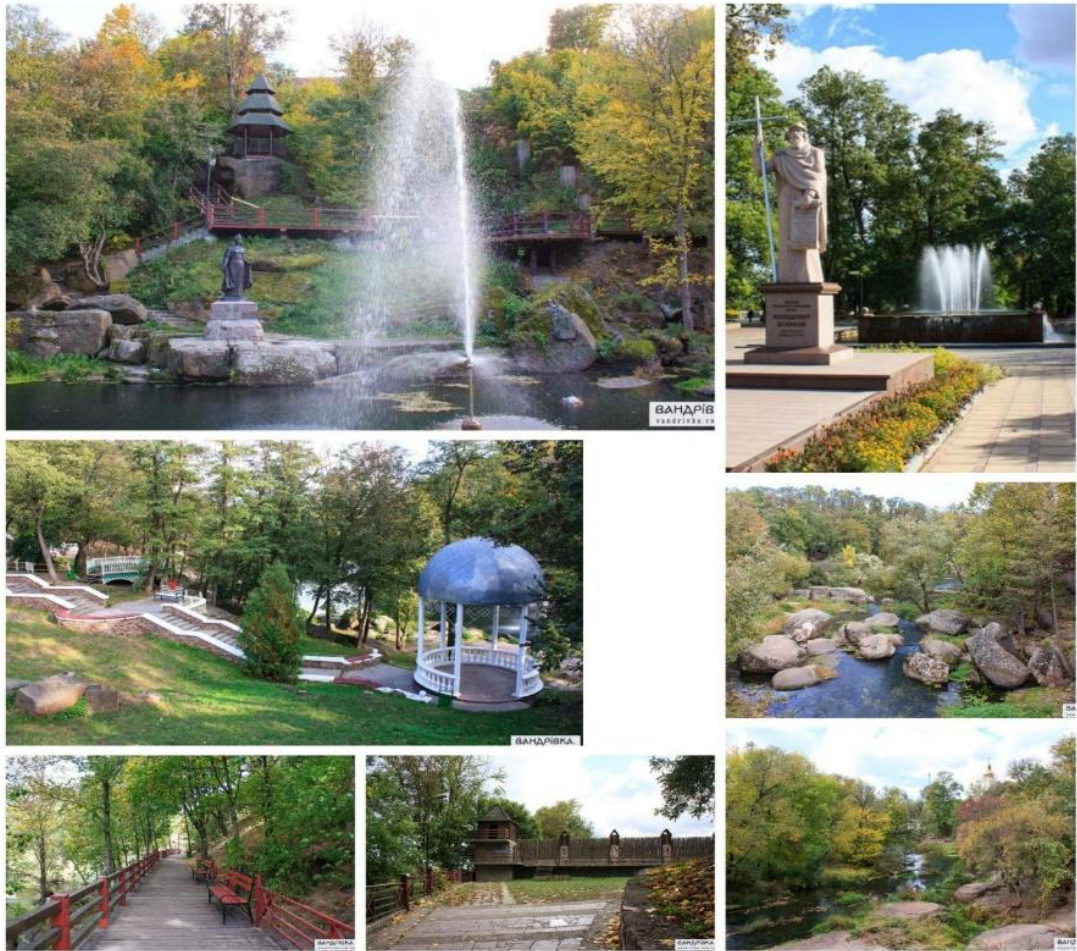

Фотоколаж с зображеннями Монастиря Кармелітів Босих

Джерело: [15]

Додаток 4.

Фотоколаж с зображеннями Парку «Древлянський»

Джерело: [19]

Додаток 5.

Фотоколаж с зображеннями Музея космонавтики ім. С.П. Корольова

Джерело: [16]